

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԷԴԻՑ ԴՐԻՆՏ
հրատարակչություն

EDIT PRINT
Publishing House

ԹՄԿԱԲԵՐԴԻ ԱՌՈՒՄԸ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Հեյ, պարոններ, սկանջ արեք
Թափառական աշուղին,
Սիրուն տիկնայք, ջահել տղերք,
Լավ ուշ դըրեք իմ խաղին:

Մենք ամենքըս հյուր ենք կյանքում
Մեր ծնընդյան փուչ օրից,
Հերթով գալիս, անց ենք կենամ
Էս անցավոր աշխարհից:

Անց են կենում սեր ու խընդում,
Գեղեցկություն, գանձ ու գահ,
Մահը մերն է, մենք մահիհը,
Մարդու գործն է միշտ անմահ:

Գործն է անմահ, լավ իմացեք,
Որ խոսվում է դարեդար,
Երնեկ նըրան, որ իր գործով

Կապրի անվերջ, անդադար:

Չարն էլ է միշտ ապրում անմեռ,
Անեծք նըրա չար գործքին,
Որդիդ լինի, թե հերն ու մեր,
Թե մուրագով սիրած կին:

Ես լավության խոսքն եմ ասում,
Որ ժըպտում է մեր սըրտին.
Ո՛վ չի սիրում, թեկուզ դուշման,
Լավ արարքը, լավ մարդին:

Էյ, լավ կենաք, ականջ արեք,
Մի բան պատմեն հիմի ձեզ,
Խոսքըս, տեսեք, ո՞ր է գընում,
Քաջ որսկանի գյուլի պես:

I

Նադիր Շահը գորք հավաքեց,
Զորք հավաքեց անհամար,
Եկավ Թըմկա բերդը պատեց,
Ինչպես գիշերն էն խավար:

— Հէյ, քաջ Թաթուլ, կանչեց Շահը,
Անմահ էիր քեզ կարծում.
Եկ, բերել եմ ես քու մահը,
Ինչ ես թառել ամրոցում:

Մի՛ պարծենա, գոռոզ Նադիր,
Պատասխանեց է՛ն հըսկան.
Գըլխովը շա՛տ ամպեր կանցնեն,
Սարը միշտ կա անսասան:

Ասավ, կանչեց իր քաջերին,
Թուրը կապեց հավլունի,
Թըռավ, հեծավ նըժույգ իր ձին,
Դաշտը իջավ արյունի:

Ու քառսուն օր, քառսուն գիշեր
Կըռիվ տըվին անդադար,
Ընկան քաջեր, անթիվ քաջեր,
Բերդի գըլխին հավասար:

Իրան, Թուրան ողջ եկել են,
Թաթուլն անհաղթ, աննըկուն,
Ջորք ու բաբան խորտակվել են,
Նըրա բերդը միշտ կանգուն:

Ու միշտ ուրախ, հաղթանակով
Իր ամրոցն է դառնում նա.
Սպասում է է՛նտեղ կինը,
Ջահել կինը սևաչյա:

II

Է՛ն տեսակ կին,
Ես իմ հոգին,

Թե աշուղն էլ ունենար,
Առանց զենքի,
Առանց գորքի
Շահերի դեմ կըզընար:

Միրո հընց,
Կրակ ու բոց՝
Էնպես աչքեր թե ժըպտան,
Մարդու համար
Օրվա պես վառ
Գիշերները լույս կըտան:

Վարդի թերթեր՝
Էնպես շուրթեր
Թե հաղթություն քեզ մաղթեն,
Էլ քեզ ո՛չ Շահ.
Ո՛չ ահ ու մահ,
Ո՛չ զենք ու գորք կըհաղթեն:

III

Ու կըռվի դաշտում Շահի առաջին
Արին մի անգամ գովքը սիրունի.
Նըրան՝ իր տեսքով, հասակով, ասին,
Չի հասնի չըքնաղ հուրին Իրանի:
Ծով են աչքերը Ջավախքի դըստեր,
Ու կորչում է մարդ նըրա հայացքում,
Ճակատը ձերմակ էն ձյունից էլ դեռ,
Որ բարձր Աբուլի գագաթն է ծածկում:

Նա է շունչ, հոգին իշխան Թաթուլի,
Նըրա սիրովն է հարբած էն հըսկան,
Նըրա ժպիտն է քաջին ուժ տալի,
Որ դաշտն է իջնում առյուծի նըման:
Թե տիրես, մեծ Շահ, դու նըրա սըրտին,
Թաթուլն էլ անգոր կընկնի ոտիդ տակ,
Հանգիստ կը տիրես և Թըմուկ բերդին,
Որ չես կարենում էսքան ժամանակ:

IV

Էսպես է ասել հընուց էդ մասին
Ֆարսի բյուբյուլը, անմահ Ֆիրդուսին.
Ինչը կըհաղթի կյանքում հերոսին,
Թե չըլինին
Կինն ու գինին:

Արևի նման ճակատը պայծառ,
Նայում է խըրոխտ, կանգնած ինչպես սար,
Ո՛վ կանի նըրան գետնին հավասար,
Թե չլինին
Կինն ու գինին:

Պարում է ասես կըռիվ գընալիս,
Գետընքից վերև թըռչում ման գալիս.
Ո՛վ ցած կը բերի նըրան թըռչելիս,
Թե չըլինին
Կինն ու գինին:

Թեկուզ և արար աշխարհի գա վըրան,
Կերթա դեմ ու դեմ, տուր չի տալ իրան,
Ռուստեմ Զալն էլ չի հաղթիլ նըրան,
Թե չըլինին
Կինն ու գինին:

V

Ու դըրկեց Շահը իր թովիչ երգչին.
Գընա տեն, ասավ, Թըմկա տիրուհուն,
Երգի՛ իմ սերը նըրա առաջին,
Պատմի՛ իմ փառքը ու գանձը անհուն:
Խոստացի նըրան իմ ոսկի գահը,
Խոստացի նըրան ամեն, ամեն բան,
Ինչ որ կարող է խոստանալ Շահը,
Երկրակալ Շահը իր սիրած կընկան:

Ուր ահեղ կըռվով չի մտնիլ արքան,
Ղոնաղ է աշուղն իրեն սագի հետ.
Եվ ահա մի օր ծեր, թափառական
Մի աղքատ աշուղ մըտավ Թըմկաբերդ:

VI

Գոռում են, դողում Թըմկա ձորերը,
Կանգնած է Թաթուլ Շահի հանդիման.
Զարկում են, զարկվում դուռնան զորքերը,
Արյունը հոսում էն Քըմի նըման:

Զարկում են, զարկվում դուշման զորքերը,
Արյունը հոսում էն Քրոֆի նրման.
Երգում է աշուղն իր Շահի սերը,
Անհուն գանձերը ու փառքն անսահման...

Լըսում է մատաղ Թըմկա տիրուհին.
Եվ վըրդո՞վամ են իր միտքը թաքուն
Գավաճան գործի ամոթը խորին
Եվ արքայական փառքն ու մեծություն...

Լըսում ես դու, սիրուն տիկին,
Ա՛յ նազանի աննըման.
Նայի Շահին, իրեն զորքին,
Աշխարհքի տերն անսահման...

Մեզ պես տըկար մարդ է նա էլ՝
Սիրուններին միշտ գերի.
Քու ճակատին թագ է վայել,
Լինիս շքեղ թագուհի...

Լըսում է չքնաղ Թըմկա տիրուհին
Գիշեր ու ցերեկ, նորից ու նորից...
Ու դարձավ նա լուռ, դալուկ, մըտախոհ,
Ու քունը փախավ սիրուն աչքերից...

VII

Գարձավ իր կըռվից իշխան Թաթուլը,

Դարձավ հաղթական իրեն զորքի հետ,
Սըրբեց, պատյանը դըրավ կեռ թուրը,
Ցնծության ձայնից դողաց Թըմկաբերդ:

Խընջույք է սարքել Թըմկա տիրուհին,
Ցերեկ է արել խավար գիշերը.
Հեղեղի նըման հոսում է գինին,
Ու քեֆ է անում Ջավախքի տերը:

Պըտույտ է գալի չըքնաղ տիրուհին,
Անցնում է, հըսկում սեղաններն ամեն,
Հորդորում, խընդրում, որ ուրախ լինին,
Որ լիքն ու առատ բաժակներ քամեն:

Հապա լըցրեք, իմ քաջ հյուրեր,
Բաժակներդդ լիուլի,
Խըմենք — Աստված կըտրուկ անի
Թուրը իմ քաջ Թաթուլի:

Էյ, տեր Աստված կըտրուկ անի
Թուրը մեր քաջ իշխանի,
Նըրա շուքը միշտ հանապազ
Մեր գըլխիցը անպակաս:

Ու թընդում է Թըմուկ բերդը
Էն աղմուկից խընդության.
Որոտում են տաղն ու երգը
Գոռ ձայներով հաղթական:

— Էն մըթին ամպից արծիվն է իջնում,
Սարի արծիվը շեշտակի թափով:
Էն Թըմկա բերդից Թաթուլն է իջնում,
Թըշնամու հոգին լըցնում սարսափով:

Էն Թըմկա ձորում սև ամպն է գոռում,
Էն շամթն է ճայթում էնպես ահարկու:
— Էն Թըմկա ձորում Թաթուլն է կըռվում,
Էն թուրն է շաչում էնպես ահարկու:

Ինչ սարի արծիվ կըհասնի քաջին,
Ինչ Շահ կըկանգնի նըրա առաջին:

Ու չի դադարում երգի հետ վարար
Կախեթի գինին խելագար հոսել.
Խըմում են տիկնոջ թանկ կյանքի համար,
Որ էն ժայռերին ծաղիկ է բուսել:

Խըմում են կըռվող քաջերի փառքին,
Որ կըռվի դաշտում կյանք չեն խընայում,
Եվ ընկածների սուրբ հիշատակին,
Որ երկընքիցն են այժմ իրենց նայում...

Պըտույտ է գալի ծաղիկ տիրուհին,
Անցնում է, հըսկում սեղաններն ամեն,
Հորդորում, խընդրում, որ ուրախ լինին,
Որ լիքն ու առատ բաժակներ քամեն:

— Օ՛ֆ, տիրուհի, Աստված վկա,

Էլ չենք կարող մենք խըմել .
Էլ ուժ չըկա, էլ տեղ չըկա,
Շատ ենք խըմել ու հոգնել...

Ու հանգչում է Թըմուկ բերդը,
Պապանձում է ու մարում,
Հարբած, հոգնած տերն ու գորքը
Մըրափում են խավարում:

VIII

Լուռ ու խավարչտին կամարների տակ,
Հոգնած ու քընած բազմության վըրով
Թըռչում են, թըռչում սև, չարագուշակ
Երազներն ահեղ, անվերջ խըմբերով:

Երազ է տեսնում Թաթուլ իշխանը
Որ վիշապ օձը եկել է ահա,
Եկել փաթաթվել, իր բերդը պատել,
Գըլուխը դըրել ետ պոչի վրա:

Ու բարձրացնում է հըրեշն ահռելի,
Իրեն գըլուխը բարձրացնում է վեր,
Բարձրացնում մինչև բարձունքը բերդի,
Մինչև Թաթուլի պալատն ու տըներ:

Պառկած է իբրև Թաթուլ իշխանը
Նազելի կընոջ գըլուխն իր կըրծքին,
Ու իբր ասում է՝ վեր կաց, իմ հրեշտակ,

Թո՛ղ, որ սպանեն ես էդ հրրեշին:

Էսպես է ասում Թաթուլ իշխանը,
Ու զարհուրանքով տեսնում է հանկարծ,
Իրեն սիրելի կրնոջ գրլխի տեղ
Օձի գրլուխն է կըրծքին ծանրացած...

IX

Էյ, հրսկեցե՛ք, ի՞նչ եք քրնում,
Քաջ զինվորներ Թաթուլի.
Ո՞վ է, տեսեք, տանջվում մըթնում,
Քուն չի աչքին մոտ գալի:

Չըլինի՞ թե հաղթահարված,
Ճարը հատած թըշնամին
Դավ է դընում մութն ու մեռած
Կես գիշերվա էս ժամին:

Վե՛ր կացեք, վե՛ր, ամբողջ գիշեր
Մարդ է գընում ու գալի.
Հե՛յ, զարթնեցե՛ք, առյուծ քաջեր,
Պահապաններ Թաթուլի:

Վե՛ր կացեք, վե՛ր, հարբեցրել է
Իր հաղթական հյուրերին,
Բաց է անում դուռն ու դարպաս
Ձեր դավաճան տիրուհին:

Դանվ... դանվ... ելեք... կոչնանկ... պահնանկ...
 Զենք առեք շնուտ... ձի հեծե՛ք, ձի...
 Զըռընչում են, դըղըրդում են
 Դարպասները երկաթի...

X

Բաց արավ ցերեկն իր աչքը պայծառ
 Աշխարհքի վրրա, Զավախքի վրրա,
 Ավերակ բերդին, սև ամպի նըման,
 Ծուխն ու թշնամին չոքել են ահա:

Հաղթության փառքով ու գինով հարբած
 Քրնած են բերդի և գորքերն, և տեր,
 Ու հավիտյան էլ մընացին քնած,
 Դավին անտեղյակ, ցավին անտարբեր:

Նըստած է Շահը. նըրա առաջին
 Ահա իրիկվան քեֆի սեղանը.
 Նայում է Շահը անտեր գահույթին,
 Մտքովն անցնում է աշխարհքի բանը:

Աշխարհքում հաստատ չըկա ոչ մի բան,
 Ու մի՛ հավատալ երբեք ոչ մեկին.
 Ոչ բախտի, փառքի, ոչ մեծ հաղթության,
 Ոչ սիրած կնկա տըված բաժակին...

Ու լի դամնությամբ հարցընում է նա
 Դալուկ, մարմարիոն Թըմկա տիրուհուն.

— Պատասխան տո՛ւր ինձ, մատնիչ սևաշյա.
Մի՞թե Թաթուլը քաջ չէր ու սիրուն...

— Քա՛ջ էր ու սիրուն քեզնից առավել.
Մի բարձր ու ազնիվ տղամարդ էր նա.
Կնոջ մատնությամբ ամրոց չէր առել,
Չէր եղել կյանքում երբեք խաբերա...

Էսպես տիկինը տըվլավ պատասխան.
Անհուն ցասումից մըռընչաց Շահր.
— Հե՛յ, դահի՛ձ, գոռաց գազանի նըման.
Դահիճը իսկույն մըտավ սրահը:

XI

Դահիճն եկավ ոտից գըլուխ
Կարմիր հագած ու արյուն,
Ու դուրս տարան իր պալատից
Թըմկա չըքնաղ տիրուհուն:

Տարան անտակ էն ժեռ քարից,
Որ կանգնած է մինչ էսօր,
Էն ահավոր քարի ծերից
Գըլորեցին դեպի ձոր:

Գել ու աղվես եկան հանդից
Ագահ սիրտը լափեցին,
Ցին ու ագռավ իջան ամպից,
Սև աչքերը հանեցին:

Անցավ անտես ու աննըման
 Էն սիրունը աշխարհից,
 Ինչպես ծաղիկն անցած գարնան,
 Որ չի ծաղկիլ էլ նորից:

Անցավ զալում էն մեծ արքան
 Իրեն փառքով ու զորքով,
 Անցավ Թաթուլն էն հաղթական
 Ու իր քաջերն էն կարգով:

Ու նրբանցից մենակ անմեռ
 Էս զրույցը հասավ մեզ,
 Որ մեզանից հետո էլ դեռ
 Պետք է խոսվի միշտ էսպես:

XII

Հէյ, պարոններ, ականջ արեք
 Թափառական աշուղին,
 Միրոն տիկնայք, ջահել տըղերք,
 Լավ ուշ դըրեք իմ խաղին:
 Ամենքս էսպես հյուր ենք կյանքում
 Մեր ծնընդյան փուչ օրից,
 Հերթով գալիս անց ենք կենում
 Էս անցավոր աշխարհից:

Անց ենք կենում... միայն անմահ,
 Գործն է խոսվում լավ ու վատ.

Ա՛խ, երանի՛ ո՛վ մարդ կըզա
Ու մարդ կերթա անարատ:

1902